

191).

«Pauseu ab terra la cara, / mays per paor que per vergonya. / —Levats-vos, amic, de la ronya / —dix ella— e no us esperdats / per res que veçats ne oçats», BMetge (*Fort. e Prud.*, v. 374 = ed. Ri., 48). «Vengueren a la mar de Theberíades --- giten los filats, e no podien res pendre --- bé prenien alga e ronya, mas no prenien res que fos de menjar ---; en la vida present, tots, treballar e no preneu res, sinó alga e ronya: roba e diners ---: aquell és savi que pren peix, 10 ço és fruyt a la ànima ---; e per ço los que treballen a peyscat ronya, com vendrà Jh. Xr. --- diran *Qui nobis profuit* --- Doncs --- vullats obrar per obtenir vianda, e no alga ni ronya», StVicentF (*Quar*, 325, 79ss.). Doncs aquí tenim aquella saorra o sorra bruta del fons 15 del port de Cotlliure.

I que una cosa no excloua l'altra, sinó que la noció del nom del mal anava embolcada amb l'altra, ens ho mostra un passatge de l'*Excitatori* de BOLIVER, on l'original llatí porta *scabiem*, i per tant hi esperem el sentit patològic, però el context català ens hi mostra el sentit moral: «Obriré, doncs, Senyor meu, devant la tua presència, lo sepulcre pudent e la sentina abominable de les mies immundícies e pecats: gitar-n'he primerament la ronya podrida, tot lo meu cos matant e enfeccionant ---» (*NCL*, p. 64). No és estrany, doncs, que sovint no vegem en quin dels sentits bàsics hem de pendre el mot. Per al que siguin les «nyores de ronya rostides en sardines e bacallà bollit» que paladeja Canyís (*Canyissaes*, 64), veg. la cita extensa a NYORA 30 En els afores de Nules hi ha la «Font de la ronya» (1961) ¿és perquè s'ompli d'aquella ronya que no volen a les fonts els citats docs. tortosins i ross, o perquè garanteixi la ronya del bestiar o la gent?

La imatge semàntica, i el conjunt datat d'antic, no quedaran prou clars si no veiem de seguida les dades de l'adjectiu ronyós, tan significatiu, dins el conjunt de la llengua, com ronya. En bona part el trobem en el sentit de la malaltia cutània. palesament en JnEsteve: «ronyós: scabiosus» (*L'Eleg* q-6-r-1). En un doc 40 ross. trobem «loco vocato Porcel ronyós» (repetit dos cops) referint-se al terme d'Eus (Conflent) a. 1365 (*InvLC*), que encara que hagi passat a NL, s'ha fet comparant-lo amb un porc atacat de ronya. També altres animals: «que ls cadels ro<n>yoses apelam partz 45 ('lleopards') o tigres», *VidesR*, 73r1 (i cf. el gloss.) «No són tan bella com aquella que ---? Anats detràs aquelles que us pertanyen; bé fets atret d'on venits: cabra ronyosa sa par va cercant; uls hi ha qui s'alten de làgremes o de leganya ---», Metge (*Somni* III, *NCL*, 50 117.9) «L'animal destinat al sacrifici --- que no fos tort ne ronyós ni rancallós», StVicentF (vocab. Schib).

Però també pot tenir un significat menys patològic i més general, com 'sutze, xeixó': «los cavalers --- per lo sol qui ls avia colrats, e lurs vestedures ro<n>yoses ---», Desclot (§ 91, *NCL* III, 102 6); «una bestia 55 molt horrible e desfigurada --- al mils que mon seny abastará le us afaysoneré, cor éla faya major comú que la major munta<n>ya que hanc hom vés, e era tota picada e ro<n>yosa, e claposa, e velosa, e co<r>» 60

rien-li les plag<u>es totes sanc e pudrit ---», *Cavaller Tuglat* (*CoDoACA* XIII, 90.3). «Creguen-me los trobadors, / qui de trobar no han art, / que tot quant fan és ronyós, / ple de pèls y viciós, / que de mona té l'esguart, / qui de ver té poca part» en el mall. F. d'Olesa (1.ª meitat S. XVI, *JMBover*, *BiEscrBal* II, 7.13.3).

En les altres llengües romàniques observem conjunts de fet paral·lels. Com ara en castellà; on la documentació comença força més tard que la nostra: amb les *Coplas de Mingo Rebulgo*, de 1464, un pastor ha d'untar la roña de les ovelles; després Juan de Valdés ens confia que parlant amb italians, perquè l'entenguin, no diu sarna sinó roña; llavors en el lèxic pastoral de la *Galatea* de Cervantes. Alhora els sentits translaticis: «farsa, treta, maula» en Sz. de Badajoz; «porquería o suciedad pegada fuertemente» en Quevedo.

En el meu DCEC/DECH detallo una bona sèrie d'accepcions materials, rústiques (*DECH* v, 71a6-12, 26-35), que no ens cal repetir ací. Car allí acabo per concloure: accs. fàcils d'explicar per una evolució semàntica secundària: basta observar que en totes les llengües romàniques el tipus ronya és sinònim de 'sarna', ll. *scabies*. No se n'aparta l'aragonès, on en trobem alguna interessant dada medieval: «unas cuyraças vieillas, guarnidas en fustanyo viello, *runnyosas*» en un inv. de 1404, deu voler dir simplement 'plenes de sutzura' (com les vestidures dels cavallers de Desclot), «todos los árboles e los frutos de to tierra serán comidos de ruela» en els Furs de c. 1300, on és manifesta l'extensió figurada partint de la ronya que es menja el bestiar de viu en viu.

Altament en totes les llengües romàniques l'acc. patològica: port. *ronha* 'sarna' amb testimonis de 1589, 1624 i 1628. L'it. *rogna* des de Dante: «rimossa ogni menzogna, / tutta tua vision fia manifesta, / e lascia pur grattar dov'è la rognna», *Paradiso* XVII, 128. En llengua d'oc *ronha* i *ronhós* en trobadors clàssics. «Et enueja m, sí Dieus mi vailla, / longa taula ab breu toailla, / et hom qu'ab màs ronhozas tailla, / et ausbercs pesanz d'avol mailla / e ---», Monjo de Montaudon (*Appel*, *Chr*, 43.57), «cobran sa carn e sa ronha» vol Matfré Ermengaut que ho facin les desvergonyides. Fr. *rogne* des del S. XIII, engad. *ruogna*, logud *runza*, campid. *arrungia*.

Sobre l'etimologia del tipus ronya ja s'ha escrit de sobres Ménage i Diez, *Wb*, 274, volien partir de *rōwīgo*, -īnis, 'rovell', cosa impossible fonèticament: el resultat hauria estat *roi(t)ja en català (cf. *pruija*, *ferritja*, *rautija*), *ruiggine* en it., *roin* en fr., cast. etc. El pas decisiu va fer-lo M-Lübke (*ZRPb* VIII, 215; *Wiener Studien* xxv, 1903, 90ss.; *REW*, 593.2, i ja gairebé igual en el *REW*, 7371a) en cridar l'atenció cap al ll. ARANÈA, documentat des de mj. S. v, d. C., que ja designava una malura cutània semblant a l'herpes o brians, i potser idèntica a la 'ronya', puix que també consta que atacava els porcs; 4 i cap a l'evident paternitat que se li pot atribuir respecte dels roms. *rīe* 'sarna', corresponent a una base *RANĒA, com ho re-